

ПОЛІТИЧНЕ РУСИНСТВО – АНТИРУСИНСЬКИЙ (АНТИУКРАЇНСЬКИЙ) ПРОЕКТ

Май Панчук

Поліетнічний склад населення Закарпаття зумовлений етногенетичними, культурними, колонізаційними, міграційними, асиміляційними процесами, що впродовж багатьох століть визначали його розвиток. Причому етнонаціональна ситуація в краї залежала від двох визначальних чинників: національної політики держав, до складу яких у той чи інший історичний період входило Закарпаття, та міжетнічної взаємодії¹ представників різних етносів, що мешкали в регіоні. У процесі такої взаємодії (через безпосередні та опосередковані контакти на індивідуальному й груповому рівнях у всіх сферах суспільного життя), обміну етнічною інформацією формувалося уявлення однієї етнічної спільноти про іншу (етнічні стереотипи) та корегувалися уявлення кожної із цих спільнот про саму себе (етнічні авто-стереотипи). Цілком очевидно, що політика держав-метрополій мала істотний вплив на міжетнічну взаємодію етнічних спільнот Закарпаття. Попри той факт, що русини / українці становили переважну більшість населення краю, модель міжетнічної взаємодії західної етносоціології «домінуюча група – етнічна меншина», принаймні до здобуття незалежності Україною, для Закарпаття не підходила. Для осягнення етнополітичних процесів на Закарпатті більш продуктивною, на нашу думку, є модель, що базується на таких підходах: – по-перше, це дослідження

двосторонніх міжетнічних відносин русинів / українців з угорцями, чехами, словаками, румунами та ін.; – по-друге, це аналіз таких двосторонніх відносин, особливо в окремі історичні періоди, угорців з іншими етнічними громадами краю, чехів та словаків із закарпатцями іншої етнічної ідентичності; – по-третє, це дослідження багатосторонніх відносин між усіма етнічними спільнотами Закарпаття. Їхній політичний статус, розвиток матеріальної і духовної культури в багатьох аспектах поставали як результат двосторонніх міжетнічних відносин, а з іншого боку – як вислід політики держав-метрополій та зумовленого територіальною єдністю інтеркультурного діалогу цих спільнот. За таких підходів на всіх історичних відтинках чіткіше простежуються процеси прискорення або ж гальмування етнічної ідентифікації суб'єктів міжетнічної взаємодії, роль політичної, національної та конфесійної еліти в цьому процесі.

З огляду на бездержавність українського народу, русини / українці Закарпаття лише епізодично й короткочасно мали умови (періоди УНР – ЗУНР, Карпатської України) політичного домінування. У всі інші періоди історії в краї політично домінували угорці (у період входження Закарпаття до складу Австро-Угорщини та хортистської Угорщини), чехи і словаки (Чехословаччина), українці як складова нової історичної спільноти – «радянський народ» (СРСР) та українці (незалежна Україна).

За умов політичного домінування на Закарпатті угорців у часи його входження до Австро-Угорщини, коли абсолютизувалася мадярська культура, а під гаслом «одна держава – одна нація» відбувалася мадяризація інших етносів, русини / українці мали вирішувати проблему обстоювання етнічної самобутності, збереження мови, традиційної матеріальної та духовної культури. Водночас, коли інші етноси Австро-Угорщини дедалі актив-

ніше заявляли про себе націєтворчими устремліннями (хорвати, серби, чехи, словаки), перед русинами / українцями постало питання, хто вони – самостійний народ чи частина якогось іншого народу. Зацікавлення народною культурою і прадавніми традиціями поєднувалося в них з першими спробами відтворити національну історію з її відповідною інтерпретацією. Така народницька концепція в історіографії Закарпаття започатковується І. Лучкаєм. Вона хоч якоюсь мірою убезпечувала русинів / українців від загрози маргіналізації, втрати ними своєї етнічної самобутності, адже ті права, які угорці виборювали для себе від віденського уряду, свідомо нехтувалися ними, коли йшлося про інші етнічні спільноти Угорського королівства.

Після революційних подій 1848–1849 років в Австро-Угорщині просвітницьку, соціально-благодійницьку, національно-культурну та виховну функції в русинському середовищі перебирають на себе релігійні громади. З цього середовища вийшло перше покоління русинів – інтелектуалів, «будителів», які очолили подальший національно-культурний рух. У руслі означеного процесу видатне місце належить О. Духновичу. Він та його послідовники створили сприятливе політичне середовище для формування еліти русинського населення та його можливої на той час етнічної самоідентифікації. Наслідком цього стало формування ідеї національної окремішності русинів. Тобто цим самим відкидалася поширена на той час теорія угрорусинізму. Зроблений у вірші О. Духновича «Я русин был, есмь і буду» наголос на такій окремішності поділяли закарпатські русини. Для них цей вірш став своєрідним гімном. Слід наголосити, що йшлося про окремішність русинів не взагалі, а в межах Угорщини. Мало того, у своєму іншому вірші О. Духнович писав: «Бо свої то за горами – не чужі: Русь єдина, мисль одна у всіх

на душі». Це свідчить про його впевненість у спорідненості закарпатських русинів з Руссю.

Однак абсолютизувати думки О. Духновича, суголосні реаліям його часу, розглядати їх статично, а тим більше гадати щодо можливої еволюції його поглядів у напрямі українофільства, видається науково некоректним. На цьому варто наголосити хоча б тому, що подальші пошуки витоків русинської ідентичності дали цілий спектр ідей, що пов'язували русинів з росіянами (великоросами), українцями (малоросами), угорцями.

Попри той факт, що в греко-католицькій церкві на Закарпатті дедалі більшої сили набирали процеси мадяризації та латинізації, наближення до римо-католицизму, саме в ній вирізняються ті особистості, які в пошуках етнічної ідентичності русинів з надією звертали свої погляди на Росію (А. Добрянський, І. Раковський, І. Дулішкевич, І. Сільвай, Є. Фенцик, О. Митрак та ін.). Зауважмо при цьому, що тогочасна Росія сприймалася ними як щось єдине, про Україну, як державу, й мови не було, а український національний рух тільки-но зароджувався. Народне русофільство та політичне москвофільство, що вносилися в суспільну думку Закарпаття, мали своєю основою стихійний потяг русинів до Росії, близької їм мовою, культурою, релігією. Тож не дивно, що з кінця XVIII ст. русофільськими ідеями позначена діяльність ряду інтелектуалів та громадських об'єднань, таких, як Товариство імені О. Духновича.

У різні часи русофільство на Закарпатті мало неоднакову підтримку русинів. Якщо відразу після подій 1848–1849 років соціальна база русофільства на Закарпатті зросла, то потім вона дещо звузилася. У роки Першої світової війни, з тимчасовим приходом російських військ на Закарпаття, тут знову посилюються проросійські настрої. Східнослов'янське населення краю жилося вірою в те, що нарешті воно знайде захист своїх інтересів за

допомогою Росії. Симпатії русинів до Росії (русофільство), обстоювання їхньої етнічної єдності з росіянами (москвофільство) дедалі більше проявляються в суспільній думці на Закарпатті. Однак у період входження Закарпаття до складу Чехословаччини тут зміцнюється українофільський напрям суспільно-політичної думки, що бере свій початок з кінця XIX ст. У той час до закарпатської тематики у своїх наукових пошуках звертаються І. Франко, В. Гнатюк, І. Верхратський, І. Томашівський, Ф. Вовк. Наукове товариство імені Шевченка починає залучати до співпраці закарпатських дослідників, зокрема Ю. Жатковича, Г. Стрипського та ін. Такі контакти зумовили формування, а з початком XX ст., зокрема, під впливом проголошення УНР та ЗУНР, і динамічний розвиток, поряд з проугорським і проросійським, третього напрямку утвердження самоідентифікації закарпатських русинів – українофільського. У період суверенізації Карпатської України (1938–1939) цей напрям політично переважав інші, позаяк виражав історичну етногенетичну єдність і спільні інтереси найчисленнішого корінного населення всіх українських регіонів. Конкуренція виразників згаданих трьох орієнтацій гальмувала процес природного самоусвідомлення русинів, а в інтеркультурному діалозі етнічних спільнот краю ускладнювала їхній освітній і національно-культурний розвиток.

У роки угорської окупації та Другої світової війни українофільство, як і русофільство, на Закарпатті втрачає свої позиції. Натомість під гаслом «угрорусинізму», особливо стараннями регентського комісара краю М. Козми, реанімується теорія окремішності русинів і від росіян, і від українців. У цьому зв'язку, щоб не вдаватися в полеміку із сучасними поборниками такої окремішності, зішлемося на дисертацію В. Брензовича, підготовлену в університеті ім. Л. Етвеша (м. Будапешт). «В особі Міклоша Козми Закарпаття очолила людина широкого формату,

досвідчений, активний політик, – зазначає автор. – Новий регентський комісар мав свої чіткі уявлення про те, що треба зробити на Закарпатті. *Зрозуміло, Міклош Козма знав, що русини за своїм походженням є українцями (малоросіянами), але вважав, що за кілька століть перебування в складі Угорщини їх культура, ментальність зазнали істотних змін і це повинно стати відправною точкою по шляху дальшого розвитку їх національних рис»* [виділення наше. – М. П.]. Виділена нами думка автора однозначна. Однак, ухваливши 7 березня 2007 року рішення про визнання національності «русин», Закарпатська обласна рада водночас вирішила «контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника голови обласної ради Брензовича В. І.», тобто автора згаданої дисертації.

Прихід на Закарпаття Червоної Армії в жовтні 1944 року, репресії проти закарпатських угорців, як і проти німців та українських націоналістів, початок радянізації краю унеможливили пропаганду теорії «угрорусинізму», прикритої ширмою окремішності. Нова, прорадянська крайова влада, керована комуністами, певно, з огляду на значне посилення на Закарпатті в довоєнне двадцятиріччя українофільських настроїв, ідентифікувала русинів українцями, з усіма наслідками, що з цього випливали. Процес національної самоідентифікації русинів / українців, перерваний угорською окупацією краю, і за нової влади не знайшов логічного завершення. З цим фактом змирились як україно-, так і русофіли. Адже і ті й інші виходили з того, що в умовах Радянського Союзу русини Закарпаття стають сегментом, хоча і своєрідним, «радянського народу». Рішення нової прорадянської влади краю відразу, без будь-якого перехідного періоду та відповідної просвітницької роботи, українізувати русинів жилося, на нашу думку, і настановами Комінтерну, який ще у 20-х роках ХХ ст. визнав русинів Закарпаття гілкою україн-

ського народу, а їхню мову – діалектом української. Закарпатці у своїй більшості сприйняли такий хід подій.

Для прискорення радянізації краю сюди зі східних областей України та інших республік у значній кількості направляли партійних, радянських і комсомольських працівників, фахівців у різних галузях виробництва і гуманітарної сфери. З них 3 125 осіб, у тому числі 500 комуністів, прибули в область лише протягом 1944–1946 років². Упродовж 1946 року прибулими замінили сім секретарів окружкомів партії, одинадцять голів міських і окружних виконавчих комітетів рад, вісім їхніх заступників. Надіслані центром працівники призначалися також на роботу в органи безпеки, міліції, суду, прокуратури, господарські, освітні та інші структури³. То був різний за якістю «кадровий ресурс». Багато його представників своєю працею заслужили повагу місцевих жителів. Були й такі, котрі залишили за собою кривавий слід, беручи участь у репресивних акціях, колективізації тощо або виявили професійну й моральну нікчемність⁴. Тобто політика «підбору і розстановки кадрів» здійснювалася не кращими методами. Мало місце пряме порушення проголошеного радянською системою принципу «виховання місцевих кадрів», хоча частка останніх серед відповідальних працівників партійних, радянських та господарських структур була переважаючою: станом на лютий 1948 року уродженці Закарпаття серед них становили 62,5 % – 3 069 осіб з 4 910⁵.

У 1946 році виконком Закарпатської обласної ради постановив запровадити на території краю тимчасові паспорти і обов'язковий порядок реєстрації громадян у місцях постійного та тимчасового проживання. У 1947 році тимчасові паспорти почали замінювати постійними. У графі паспорта «національність» русинам, як і всім іншим громадянам етноукраїнського походження, робили запис: українець (українка). Етнонім «русини»

в офіційному дискурсі в подальшому не вживався. З ужитку виводилися давні угорські, німецькі та румунські назви окремих населених пунктів, які перейменовувалися на український лад. Мовою суспільно-політичного життя, діловодства, освіти, культури ставала українська.

Однак цей другий вектор національної політики комуністичного режиму – політики денаціоналізації і русифікації – у роки горбачовської «перебудови» зіштовхнувся з посиленням спротиву. В Україні, як і в інших республіках СРСР, наростали державно-самостійницькі настрої, посилювалися тенденції до відродження національної самобутності. Приблизно в той самий час активізувався процес унезалежнення від Радянського Союзу країн так званого соціалістичного табору. Там також загострювалася криза правлячих режимів, комуністична (прокомуністична) влада стрімко втрачала позиції.

Одним з виявів загального етнічного відродження на радянському і пострадянському суспільному просторі стала актуалізація в Закарпатті культурного русинства. 17 лютого 1990 року в Ужгороді в Будинку профспілок відбулося установче зібрання обласного культурно-освітнього Товариства підкарпатських русинів (ТПР). Його учасники сформуvalи Правління на чолі з М. Томчанієм. Разом з ним до складу правління з 25 осіб були обрані К. Балог, П. Годьмаш, П. Кампов, М. Михальова, Б. Сливка, І. Туряниця, В. Фединишинець та ін. Статутом організації визначалися різні напрями культурно-освітньої діяльності: збирання фольклору, дослідження русинської мови, історії тощо.

Культурне русинство в Закарпатті вже на той час виявлялося як усвідомлення представниками населення краю своєї належності до групи, членів якої об'єднують традиційна самоназва «русини», а також спільні уявлення про культурну, релігійну, мовну та іншу етнічну самобутність. Тобто феномен культур-

ного русинства є феноменом етнічної ідентичності. Ця ідентичність, однак, далека від однорідності. Її диференціація зумовлена особливостями соціального й культурного розвитку населення краю, специфікою взаємодії різних його етнічних і релігійних компонентів, впливом на ці процеси політики держав, до складу яких Закарпаття входило в різні періоди своєї історії. Серед русинів переважають ті, хто усвідомлює себе регіонально самобутньою частиною (гілкою) етноукраїнського загалу. Інші – самоідентифікуються як представники окремої русинської нації (народу). Дехто вважає себе угрорусинами – частиною угорського народу, окремі більше тяжіють до словаків. Найбільш радикальні діячі русинського руху зараховують до русинів і тих закарпатців, які називають себе лемками, бойками, гуцулами.

Культурне русинство як суспільна діяльність полягає в збереженні, заохоченні та сприянні розвитку специфічних для русинів місцевих (регіональних) культурних, релігійних та інших традицій, промислів і видів господарювання, говірки та практик її застосування в побутовому спілкуванні, літературній творчості та ін. Тобто змістом культурного русинства як суспільної діяльності є опікування всім тим, що наука називає етнічною ідентичністю.

Водночас із самого початку формування русинського руху в ньому стала проявлятися, набираючи дедалі більшої динаміки, його політична складова, привнесена ззовні. Ознакою цього привнесення стало утворення, поряд з Товариством підкарпатських русинів на Закарпатті (лютий 1990 р.), русинських організацій у ряді інших країн, процеси демонтажу комуністичних режимів у яких не були синхронними. Це, зокрема, Русинська Оброда в Меджилаборцях, Чехословаччина (березень 1990 р.); Стіваришіння лемків у Легниці, Польща (квітень 1990 р.); Об'єднання приятелів Підкарпатської Русі у Празі, Чехословаччина (жовтень

1990 р.), Руська матка у Воєводині, колишня Югославія (грудень 1990 р.). І тільки Русинська організація Угорщини з'явилася в Будапешті в березні 1991 року. Тоді ж відбувся Перший світовий конгрес русинів. Головою Світового конгресу русинів було обрано канадського професора Павла Магочія. Це про нього, посилаючись на № 14 чехословацької газети «Руде право» за 1992 рік, де був опублікований список агентів чехословацьких, а значить, на час складання списку, і радянських спецслужб, писав у книзі «Тернистий шлях до України» Ю. Химинець. У цьому списку тричі траплялося псевдо Павла-Роберта Магочія: «Маги» (№ 9844) «Маго» (№ 1959) та «Мади» (№ 982410). Якщо брати до уваги «секрет Полішинеля», що українські культурно-просвітницькі товариства, на основі яких виникли русинські організації, за комуністичних часів обов'язково контролювалися спецслужбами СРСР, організацію сучасного політичного русинства ззовні України і її Закарпатської області важко заперечити.

Важко заперечити й той факт, що СРСР, як і кожна імперія в загрозливій для себе ситуації, посилював традиційну імперську політику «поділяй і володарюй». Аналіз тогочасної політичної динаміки дає достатньо підстав стверджувати, що кремлівська влада, її компартійна вертикаль і спецслужби стояли за лаштунками автономістської, сепаратистської та іредентистської поведінки своїх прихильників майже в усіх союзних республіках. В Україні така поведінка найвиразніше проявилася у Криму та на Закарпатті. В обох регіонах керівники обласних комітетів Компартії України, а також негативно налаштовані до ідеї державного суверенітету республіки активісти різноманітних громадських утворень мали прямі зв'язки з кремлівською владою і заохочувалися нею, нерідко в обхід ЦК КПУ. Попри наполегливі заперечення відомими представниками політичного русинства їхніх зв'язків з кремлівським керівництвом і спецслужбами,

вони самі дають достатньо інформації, що спростовує ці заперечення. Серед джерел такої інформації – спогади, розмірковування і документи, опубліковані одним із засновників ТПР. Ідеться про П. Годьмаша і його книгу «Подкарпатская Русь и Украина», видану ним 2003 року разом зі своїм сином С. Годьмашем. На її сторінках відтворено «історію» «конфіденційних» контактів керівництва ТПР з вищими посадовцями КПРС і Радянського Союзу з приводу політичних ініціатив русинських активістів та перспектив їх використання в планах Кремля щодо протидії процесу суверенізації України⁶. Однак перебіг подій у ході та після путчу в Москві в серпні 1991 року докорінно змінив політичну ситуацію в СРСР.

Відтак політичні русини, орієнтовані на керівництво СРСР і ним захопувані, розгубилися. Окремі члени правління ТПР припинили в ньому участь. Серед них і М. Томчаній, який виїхав до сусідньої Угорщини і там залишився. Частина новосформованого керівного активу товариства взялася за налагодження зв'язків із зацікавленими колами в Росії. Представники цієї частини (М. Попович, М. Кемінь, І. Талабишка та М. Михальова) у вересні 1991 року були делеговані до Москви для участі в роботі Наради з безпеки і співробітництва в Європі (нині – ОБСЄ). Там вони заявили, що сталінська політика «етноциду русинів» «продовжує знаходити підтримку в офіційних урядових колах України». Згодом русинську делегацію було прийнято в Комітеті з прав людини парламенту Росії, а також тодішнім директором Інституту етнографії АН СРСР В. Тішковим, з якими було досягнуто порозуміння⁷.

Дещо пізніше суть цього порозуміння розкрила директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України Г. Скрипник. «За часів СРСР російські етнологи разом з українськими вченими були солі-

дарними щодо потрактування тамтешніх жителів як частини української спільноти з характерними для неї культурно-діалектними особливостями. На жаль, нині чи то на догоду адептам політичного русинства, чи то із ситуативних політичних міркувань деякі з російських колег-етнологів підігрують авторам надуманих сепаратистських доктрин»⁸. Отже, одним з головних векторів сучасного політичного русинства з часу розпаду СРСР став москвофільський. У Росії він знаходить підтримку передовсім з боку шовіністично налаштованих осіб і груп з властивим їм агресивним неприйняттям суверенізації та незалежнення України. Ці представники російського соціуму беруть активну участь у пропагандистських кампаніях з реанімації москвофільства серед закарпатців, зокрема, шляхом використання й популяризації «карпатознавчих досліджень», у яких «обґрунтовується» «право русинства на самовизначення». Активними учасниками таких політико-русинських кампаній у регіоні стали також окремі православні священики Московського патріархату.

Немає підстав і потреби заперечувати й той факт, як зазначає В. Котигоренко⁹, що наприкінці 1991 року в питаннях адміністративного статусу Закарпаття та його самоврядування збіглися інтереси різних суспільних груп: значної частини місцевого правлячого класу, очільників політичного русинства, активу громадських організацій національних меншин, широкого загалу краян.

Інтереси перших полягали насамперед у тому, щоб скористатися ситуацією дезінтеграції раніше жорстко централізованої компартійно-радянської системи і здобути для себе максимум владних повноважень і власності в регіоні.

Інтереси інших були, по суті, такими самими. Часто їх носіями виявлялися представники тієї-таки владної номенклатури.

Відмінність полягала лише в тому, що в радикально налаштованих лідерів русинського руху економічна й політична аргументація запитів щодо влади і власності доповнювалася тезою про «корінне русинське походження». Останнє розглядалося як першоджерело природного, уродженого права русинів належати до правлячого класу регіону і розпоряджатися його ресурсами. Задля реалізації своїх автономістських намірів вони активніше працювали з населенням, виявляли більшу зацікавленість у збереженні й розвитку культурної самобутності краю.

Інтереси активу меншинних національних груп були схожі з інтересами і тих і інших. Вони полягали також у бажанні розширити повноваження місцевого самоврядування, щоб мати сприятливіші умови для відродження, збереження й розвитку національної мови і культури, розширення можливостей своєї політичної участі, підтримання тісніших контактів з етнічно спорідненим населенням сусідніх країн.

Інтереси переважної більшості закарпатців усіх національностей і соціальних верств полягали передусім у створенні кращих адміністративно-територіальних і державно-політичних умов їхньої життєдіяльності, повнішого задоволення економічних, соціальних, політичних і культурних потреб у соборній суверенній Україні. Саме тому вони прагнули гарантій, що в тогочасній ситуації тотальних змін край не буде включено до складу якогось іншого адміністративно-територіального утворення Української держави, що суверенізувалася.

Усі ці групи інтересів переплелися й виявилися в ході літньо-осінньо-зимових політичних подій 1991 року, що сталися в країні і власне Закарпатській області. Вони сфокусувалися в результатах грудневих всеукраїнського і місцевих референдумів на території Закарпаття. 1 грудня 1991 року 92,6 % закарпатців підтримали Акт проголошення незалежності України. Водночас

78,0 % з них висловилися за надання Закарпаттю статусу спеціальної самоврядної території у складі України.

Результати обласного референдуму не могли не позначитися на діяльності русинських об'єднань краю, кількість яких стрімко зростала. Більшість з майже 20 офіційно зареєстрованих в області організацій продовжують і надалі працювати в руслі збереження русинської самобутності, традицій автохонів краю. Як повідомляла на початку 2008 року Уповноважена з прав людини Верховної Ради України Н. Карпачова, «в області працюють 27 недільних шкіл, де вивчається русинська мова, література і культура, плідно працюють русинські письменники, художники, артисти, русинською мовою виходять газети “Подкарпатская Русь”, “Підкарпатський русин”, збірник “Руснацький світ”. За роки незалежності України відбулося 20 фестивалів русинської культури, проведено 30 виставок закарпатських русинських художників, численні “круглі столи”, науково-практичні конференції з питань розвитку русинської мови і літератури. За період з 1989 року по цей час видано понад 80 найменувань поліграфічної продукції, в тому числі близько 50 книг русинською мовою». Навіть цих фактів цілком досить для висновку, що русинська етнічна ідентичність на державному рівні в Україні ніколи і ніким не заперечувалася, відповідно і національність «русин» не знищувалася. Це підтвердив і Всеукраїнський перепис населення 2001 року, під час якого 10,2 тис. жителів Закарпаття ідентифікували себе русинами. Водночас цей факт зовсім не означає, що вони (русини) заперечують своє українське коріння. Серед них, певно, є як ті, хто вважає свою русинську національність окремою від української, так і ті, хто має подвійну ідентичність – русини-українці. З огляду на це, ухваливши 7 березня 2007 року рішення «Про визнання національності “русин” на Закарпатті», обласна Рада підтримала остаточно не з'ясоване

бажання 10,2 тис. громадян, і невільно нав'язує його переважній більшості слов'янського населення області. Політично таке рішення некоректне й не може мати політико-правових наслідків. Нації народжуються або ж відроджуються не за постановами, хай це буде постанова обласної Ради чи навіть Верховної Ради України, а в результаті тривалого процесу самоусвідомлення громадян, що й передбачено ст. 11 Закону України «Про національні меншини в Україні».

Ухвала обласною Радою згаданого рішення справедливо розцінюється експертами як певна поступка радикально налаштованим русинським об'єднанням та їхнім лідерам. Попри той факт, що на обласний референдум 1 грудня 1991 року було винесено запитання: «Чи бажаєте ви, щоб Закарпаття отримало із закріпленням у Конституції України статус самоврядної території як суб'єкта у складі незалежної України і не входило у будь-які інші адміністративно-територіальні утворення?», у якому, як бачимо, навіть не згадується термін «русин», видається радикалами як вияв прагнення закарпатців домагатися автономного статусу області. А теоретичною підставою бажаної ними автономізації є наукові «напрацювання» про окремішність русинів П. Магочія. До окремих зі своїх публікацій він навіть додає карту їхньої батьківщини – «Русинія». Розроблена П. Магочієм «програма захисту русинів» шляхом: а) натиску міжнародної громадськості на урядові кола України; б) поглиблення розколу українських громад в сусідніх країнах та в) створення автономної республіки Підкарпатська Русь до останнього часу обговорювалася та доповнювалася на світових конгресах русинів.

Ще більш радикальними були вимоги окремих русинських об'єднань Закарпаття. Утворена в березні 1992 року Підкарпатська республіканська партія своєю «народною програмою» поставила серед іншого за мету «1) утворити незалежну, ней-

тральну Республіку Підкарпатську Русь за типом Швейцарії... 2) отримати повну політичну й економічну незалежність... 10) щоб... русинський народ був визнаний повноправним народом серед інших народів». Голова партії В. Заяць зазначав, що стратегія і тактика досягнення поставленої мети визначатимуться ситуативними розрахунками – геополітичними змінами, орієнтацією на панславизм і координацією дій з проросійськими силами в СНД, апеляцією до міжнародного правозахисного руху та до іноземних урядів¹⁰. У руслі такої стратегії виступав і утворений активістами ТПР та Підкарпатської республіканської партії «уряд» Республіки Підкарпатська Русь (РПР). Зокрема, у грудні 1994 року «міністр закордонних справ» цього уряду Т. Ондик звернувся до Б. Єльцина із закликом скасувати договір 1945 року між СРСР і Чехословаччиною про Закарпатську Україну. Ціною підтримки Б. Єльцина міг стати вступ РПР до СНД. Тоді ж «прем'єр-міністр» уряду І. Туряниця звертався до президентів США та Угорщини з меморандумом «Волю і демократію Закарпаттю», у якому звинуватив український уряд у політиці асиміляції та нищення русинів і угорців¹¹. Про систематичні заяви, листи та звернення активістів політизованих русинських об'єднань до владних інстанцій України й говорити не доводиться. Звернімо увагу лише на надзвичайну активність у цих справах головного «юриста» радикального русинського руху згаданого вже Петра Годьмаша.

Щодо цього спинимося лише на одному прикладі. Наприкінці грудня 2008 року «приватний адвокат П. Годьмаш» [саме так він представляється офіційно. – *М. П.*] спрямував Міністру юстиції України та директорам двох академічних інститутів країни підбірку законів, угод, постанов, якими, на його думку, світове співтовариство вже давно визнало окрему русинську націю, її державотворчу місію та державність, а сьогодні вони є під-

ставою «законності вимог русинів». Однією з таких вимог є надання сучасному Закарпаттю статусу Підкарпатської Русі, який вона мала в період входження до складу Чехословаччини. Зауважмо, що ми не маємо намірів вести дискусію з п. Годьмашем, радше спостерігали б за дискусією п. Годьмаша з «духовним няньом ушысткых русинів світа» професором П. Магочієм. Улітку 2008 року П. Магочій як голова Світового конгресу русинів та С. Чапа як голова Світової академії русинської культури опублікували «Відкритий лист-заяву про відмежування від екстремізму в карпаторусинському русі». Попри розлогість тексту, за що просимо вибачення в читача, зачитуємо авторів листа. Вони пишуть: «Іншим “наріжним каменем”, на якому вибудовується концепція екстремістів, є питання Підкарпатської Русі, яка у 1918–1938 роках являла собою східну провінцію Чехословаччини. У цей час карпаторусини, які її населяли, справді мали культурну, але не політичну автономію, проте нинішні карпаторусинські “діячі” підносять Підкарпатську Русь чехословацького періоду як повноцінну державу зі своїми прем’єр-міністрами та урядом, що є звичайним перекирчуванням історичної правди. На цій підставі, а також на підставі результатів референдуму 1991 року (де, до речі, слово “русин” чи “карпаторусин” і не згадувалося, ішлося про створення “спеціальної самоврядної території Закарпатської області”), деякі гарячі голови із Закарпаття вимагають створення окремої національної держави – Підкарпатської Русі»¹².

Ми погоджуємося з такими оцінками авторів листа-заяви. Однак нам, як, сподіваємось, і неупередженим читачам, було б цікаво простежити дискусію між «няньом русинів» та їхнім «адвокатом» і щодо наступних фактів. До згаданих матеріалів, які «адвокат» направив Міністру юстиції України є і «Конституційний Закон [Чехословаччини. – М. П.] від 22 листо-

пада 1938 р., № 328 Сб. Об Автономии Подкарпатской Руси». Тож зачитуємо деякі параграфи з надісланого П. Годьмашем документа. «Часть вторая... Глава I... § 1. 1. Подкарпатская Русь является автономной частью Чехо-Словацкой Республики. 2. *Окончательное название автономной территории Русинов на юг от Карпат установит Сойм Подкарпатской Руси* [виділення наше. – М. П.]. § 2. *Официальный язык и язык образования на территории Под карпатской Руси установит Закон Сойма Подкарпатской Руси*» [виділення наше. – М. П.]. І ще одна позиція закону. «Глава II... § 9. Во всех вопросах, не приведенных в § 4 данного Закона, законодательную силу на территории Подкарпатской Руси имеет Сойм Подкарпатской Руси, избранный на всеобщих, прямых, тайных выборах в соответствии с квотами представительства» [виділення наше. – М. П.].

З огляду на ці факти з Конституційного закону, наукова, правова, політична логіка диктує потребу висловитися щодо процесу подальшого суспільно-політичного розвитку краю. А події розвивалися так. 12 лютого 1939 року відбулися вибори до Союму. 15 березня, зібравшись на перше засідання, Сойм, як і передбачалося Конституційним законом від 22 листопада 1938 року, ухвалив Закон № 1:

«§ 1. Карпатська Україна є незалежна держава.

§ 2. Назва держави є: Карпатська Україна.

§ 3. Карпатська Україна є республіка з президентом, вибраним соймом КУ, на чолі.

§ 4. Державна мова Карпатської України є українська мова.

§ 5. Барва державного прапора Карпатської України є синя і жовта, причому барва синя є горішня, а жовта є долішня.

§ 6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб: медвідь у лівім червонім полі й чотири сині та жовті смуги в правому півполі, і тризуб св. Володимира Велико-

го з хрестом на середньому зубі. Переведення цього місця закону полишається окремому законі.

§ 7. Державний гімн Карпатської України є: «Ще не вмерла Україна...»

§ 8. Цей закон обов'язує зараз од його прийняття»¹³.

Правдивим вислідом дискусії довкола наведених фактів мав би стати висновок, що ухваленим законом Сойм Карпатської України легітимізував домінування в краї українофільських тенденцій, поширення української ідентичності. У цьому руслі говорив на засіданні Сойму його голова Августин Штефан: «Український народ не є гостем у Карпатській Україні! Більше як тисяча триста років заселює він цю землю... Дякуючи освідомлюючій праці найкращих синів Карпатської України, а головно сорокалітній праці батька нашого відродження Августина Волошина [Сойм обрав А. Волошина президентом Карпатської України. – *М. П.*], починається нове, краще життя на нашій землі.

Вірю, що перший український Сойм КУ розпочату працю поведе так, що наш многострадальний народ буде тішитися своєю свободою, своєю правдою. Прошу Всемогучого, щоб дозволив першому українському Соймові КУ служити інтересам українського народу»¹⁴.

Такими були реалії суспільно-політичного життя Закарпаття в період трансформації автономної Підкарпатської Русі від 22 листопада 1938 року до проголошення незалежної Карпатської України (15 березня 1939 р.). Та сподіватися на об'єктивну оцінку процесу суверенізації Карпатської України, її слов'янського населення в той час в уявній дискусії П. Магочій – П. Годьмаш, певно, марно. І «Відкритий лист-заява про відмежування від екстремізму в карпаторусинському русі» П. Магочія і С. Чепи, цитований нами вище, і «Історія України» П. Магочія, у якій «автор вражає читача докорінно відмінною інтерпретацією іс-

торії українців на їхніх найзахідніших землях»¹⁵, не повинні вводити в оману закарпатців. Справді, як відзначив Л. Белей, «зміна ідеологічних пріоритетів (чи підвищення власного фахового рівня?)»¹⁶ дала П. Магочію змогу в «Історії України» відмовитися від кількох тез його концепції неорусинства, зокрема, щодо територіальних меж заселення русинів, русинської мови, християнізації Закарпаття та ін. Та справа, певно, не у варіаціях історії П. Магочія, а в тому, що закордонна режисура неорусизму засумнівалася в ефективності обраних механізмів та дійових осіб для дестабілізації становища в Україні. Тому П. Магочій та його союзники в Закарпатті разом зі Світовими конгресами русинів відходять на другий план, натомість на перший виходять радикали – «істинні русини», цинічні та агресивні щодо Української держави. Ширмою їхньої протиукраїнської діяльності стають так звані Європейські конгреси русинів. Перший з них, що відбувся в Мукачевому 7 червня 2008 року, знаменував зміну орієнтації політичного русинізму, кадрової орієнтації та пропагандистського супроводу цих змін. Як уже відзначалося, закордонні режисери неорусинізму відмовилися від послуг П. Магочія, його ідеї про «країну Русинію» і Світових конгресів русинів. Ефективнішим шляхом дестабілізації становища в Україні їм видається «боротьба» за відновлення на Закарпатті автономної Підкарпатської Русі у статусі листопада 1938 року. Така місія покладалася на Європейські конгреси русинів, провідна роль у скликанні та характері і спрямованості рішень яких відведена Народній Раді русинів Закарпаття (Є. Жупан) та Союму підкарпатських русинів (Д. Сидор). Така зміна стратегічної орієнтації неорусинства була зумовлена як спонсорськими джерелами руху, так і внутрішньополітичними чинниками. Зокрема, засоби масової інформації Російської Федерації з готовністю надають можливість голові Союму підкарпатських русинів протоієрею

православної церкви Московського патріархату Д. Сидору публікувати свої радикальні політичні антиукраїнські заяви, деякі недержавні організації Росії надають фінансову підтримку організаторам неорусизму. Опосередкованим підтвердженням такої спонсорської допомоги русинським радикалам з боку Російської Федерації, інформацію про яку неодноразово подавали Інтернет-видання, є заява виконавчого директора правління фонду «Русский мир» В'ячеслава Ніконова. Він зауважив, що одним з напрямів роботи фонду є «надання грантів на проведення різних заходів або на дослідницькі проекти. Уже схвалили близько 250 грантів. У тому числі... виділили гранти на підтримку програм в Україні»¹⁷. Проявом такої «підтримки» стала проведена 19 грудня 2008 року в Ростові-на-Дону Фондом стратегічної культури міжнародна науково-практична конференція «Геноцид і культурний етноцид русинів Карпатської Русі (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.)»¹⁸. Як повідомляється на сайті Фонду, «Ростовська конференція з русинського питання ухвалила резолюцію, яка дала новий науковий і суспільний імпульс вивченню історії і сучасного стану русинів Карпатської Русі, приверненню міжнародної уваги до становища цього народу». Про зміст резолюції красномовно свідчить сама назва конференції. Водночас ця конференція зайвий раз підтвердила думку М. Дронова – співробітника Інституту країнознавства РАН, а заодно й заступника голови Московського русинського земляцтва «Карпатская Русь», голови клубу друзів Карпатської Русі. «Усупереч стереотипам, що склалися, – зазначав він, – представники Росії також починають брати активну участь у русинському русі». М. Дронову «приємно було констатувати, що за останні роки збільшилася кількість статей у пресі, де русини «згадуються як самостійна нація або ж невід'ємна гілка російського (тобто великого східнослов'янського, але не конкретно українського)

народу». М. Дронова радувало, що в Росії останнім часом виникли й надалі виникають усілякі товариства «друзів русинів», у роботі яких беруть участь науковці, політики та церковнослужителі, перевидаються книги відповідної спрямованості. Жаль М. Дронов висловлював лише з того приводу, що «очень трудно даже приблизительно оценить реальную численность *российских русинов* [виділення наше. – М. П.], тому що вони «зачастую идентифицируют себя как «украинцы»¹⁹. З огляду на виділене вище, створюється враження, що Д. Сидор і К°, нав'язуючи закарпатцям так звані легітимації, тобто паспорти русинів, допомагають М. Дронову хоча б «приблизительно оценить реальную численность российских русинов» на Закарпатті.

Реанімована зацікавленими зовнішніми і внутрішніми силами проблема русинства використовується ними для дестабілізації становища в Україні. Вона виявилася істотною складовою широкомасштабної інформаційної війни проти України, до якої долучилися офіційні та неофіційні кола Росії. Усупереч раніше усталеній у радянській, та й не тільки, історіографії концепції щодо етногенезу русинів Закарпаття в загальному антиукраїнському наступі, виявилися й науковці Російської Федерації. Під патронатом Московського, Санкт-Петербурзького, Ростовського (Южного федерального) університетів, інших вузів та академічних наукових інституцій проходять різні конференції та «круглі столи», учасники яких постачають науковий та інформаційний простір відвертими, далекими від науки, антиукраїнськими «висновками».

Зішлемося, для прикладу, на одну з багатьох публікацій кандидата історичних наук С. Семанова [в Інтернет-мережі представлений як «історик, письменник, публіцист і громадський діяч». – М. П.]. Ведучи мову про сучасні Україну і Білорусь, він безапеляційно заявляє: «Скажем сразу и твердо, не взирая ни на

какие протестующие вопли с любых сторон, что в природе не существует ни таких стран, ни таких народов и языков, ни тем паче государств»²⁰. Що стосується країн, народів і держав, про які говорить С. Семанов, то необізнаність його в цих елементарних поняттях пояснимо тим, що він лише «історик, письменник, публіцист», а не етнолог. Що ж до української та білоруської мов, яких, за переконанням старшого наукового співробітника російського Інституту світової літератури [!? – М. П.] С. Семанова, не існує, то порадимо йому уважно простудіювати статтю опального у великодержавних шовіністів білоруського журналіста В. Ростова «Нерусский русский язык»²¹. У вступі до статті В. Ростов поставив слушне запитання: «Чому в Росії із зневагою ставляться до начебто братньої української мови, чому її ніколи не викладали і не викладають сьогодні в російських школах, не хочуть її вивчати росіяни Східної України і активно протестують проти самого статусу української мови як державної на Україні?». В. Ростов дає чітку відповідь на запитання: «Есть три момента, которые усиленно прячут все российские лингвисты... 1) До XVIII века язык Московии не считался никем в мире русским языком, а назывался конкретно языком москвитов, московитским. 2) Русским языком до этого времени назывался именно и только украинский язык. 3) Язык Московии – московитский язык – не признавался до этого времени европейскими лингвистами (в том числе славянских стран) даже славянским языком, а относился к финским говорам». В. Ростов доводить, що сучасна російська мова («великий и могучий русский язык») сформувалася на основі саме української та білоруської мов. Тому-то так і нелюбі вони С. Семанову та «іже з ним».

«Збагатила» антиукраїнську істерію й науково-практична конференція «Прикарпатская Русь и Русская цивилизация», що відбулася в Санкт-Петербурзькому університеті. Попри за-

яву редколегії збірника матеріалів цієї конференції, що окремі доповідачі не звернули «достатньої уваги на той факт, що в русинському русі на Україні сьогодні наявна доволі впливова “про-російська партія”, яку представляє, зокрема, протоієрей Дмитро Сидор»²², учасники конференції не обтяжували себе науковими аргументами у висновках як щодо сучасної України, так і «русинської проблеми». Один з організаторів конференції кандидат філологічних наук, доцент Санкт-Петербурзького державного університету диякон В. Василик безапеляційно заявив, що, «на жаль, сучасна українська державність, на відміну від сучасної російської державності, достатньо авторитарна і унітарна. Вона прагне значною мірою придушувати інакомислення, іншу національну свідомість»²³. «Прикарпатська Русь завжди була одним із російських – [у тексті «русских». – М. П.] центрів..., – говорив на конференції кандидат історичних наук М. Смолін. – Сьогодні цей російський центр знаходиться на Україні і не хоче бути українським, що само по собі позитивне»²⁴. А тому, за словами диякона В. Василика, потрібно «назло своєму надменному українському суседу «насыпать ему угольки в штаны» в виде мятежной автономии, которую потом признасть независимой, отколоть по примеру Южной Осетии и Абхазии»²⁵. У цьому зв'язку відзначимо, що голова Союму підкарпатських русинів протоієрей Д. Сидор мислить, як і належить за ієрархією, значно ширше, ніж диякон В. Василик. «У світлі самопроголошення Косово, – казав він, – тема самовизначення русинського народу набуває особливу актуальність». Тож не дивно, що в «енциклопедичній» за змістом доповіді на конференції «Прикарпатская Русь и Русская цивилизация» отець Сидор розпачливо і провокаційно запитував: «Кто же первый отзовется на зов поработенных подкарпатских русинов? ЕС или РФ? Лучше бы, если бы отозвались все и совмест-

но помогли бы именно подкарпатским русинам восстановить их национальность и досоветский статус их государственности»²⁶.

Відповідь на своє запитання отець Сидор отримав у доповіді Г. Іванова на тій-таки конференції. «Россия является единственной близкой по духу страной, способной в среднесрочной и стратегической перспективе создать систему международных и военно-политических гарантий выживания русинского народа, – стверджував доповідач. – Но судьбоносный вопрос заключается в том – как и когда (на каком этапе) подключиться к обеспечению этих гарантий – чтобы не было рано и не было слишком поздно»²⁷. З Г. Івановим солідаризується науковий співробітник Інституту російської історії РАН, кандидат історичних наук А. Марчуков: «И в заключение надо сказать, что решение украинского и русинского вопросов – не на Украине, а здесь, в России»²⁸. В унісон з Г. Івановим, А. Марчуковим та Д. Сидором виступає «експерт» по Криму, кандидат історичних наук, доцент Таврійського національного університету А. Никифоров. «Грамотное, аккуратное и в каждом случае вариативное воздействие именно на эти регионы видится крайне перспективным, – переконує він. – Дело за малым: разработать и освоить соответствующие технологии, а затем – последовательно и настойчиво их реализовать»²⁹.

На такому зовнішньополітичному, інформаційному фоні відбувалася зміна стратегічної орієнтації політичного неорусинства від ідеї утворення держави «Русинія» посередництвом Світових конгресів русинів під орудою П. Магочія до ідеї «автономної Підкарпатської Русі» посередництвом Європейських конгресів русинів під орудою Є. Жупана та Д. Сидора, до яких долучилися й інші внутрішньополітичні чинники. Це передусім окремі політизовані русинські організації. На відміну від більшості культурно-освітніх русинських товариств, що опікуються проблемами

культури, побуту, традицій закарпатців, вони провадять активну антиукраїнську діяльність, що межує із загрозою цілісності України. Це і неадекватна позиція депутатів Закарпатської обласної ради у спробі затвердити гімн та прапор області, це і згадана постанова обласної Ради щодо національності «русин». У нас немає аргументів спростувати інформацію щодо причетності деяких народних депутатів і представників чинної місцевої та центральної влади³⁰ як до ухвали подібних антидержавних рішень, так і до спонсорування першого Європейського конгресу русинів.

Назвемо перший Європейський конгрес русинів «історичним» зібранням, адже ним було ухвалено «рішення відновити право статусу суб'єкта міжнародного права суверенного підкарпаторусинського народу від 21 грудня 1918 року і 10 вересня 1919 року, а також статус Республіки Підкарпатська Русь від 22 листопада 1938 року, що мають силу закону і сьогодні»³¹. Таке рішення доповнив та конкретизував другий Європейський конгрес русинів (25 жовтня 2008 р.), міжнародний статус якого «забезпечив» єдиний гість із Чехії. На конгресі було схвалено «Акт провозглашения возсоздания русинской государственности», проголошено створення «государственной исполнительной власти [из 50 чел., согласно согласованных списков: 25 от НРРЗ (Народної Ради русинів Закарпаття). – *М. П.*] и 25 от Сойма ПР» [Сойму підкарпатських русинів. – *М. П.*]. А ще конгрес висловив «благодарность временному правительству Подкарпатской Руси и членам правительства, претерпевшим гонения и репрессии от украинских властей и спецслужб» [?! – *М. П.*] та визнав «Жупана Е. Е., Левовича Л. В., Туряницю И. М., Чория Ю. С., Кеминя М. Ф., Сочку-Боржавина В., Алмашия М. И., о. Димитрия Сидора (православный), о. Стефана Сяч (греко-католик), Онисько А. Д. почетными гражданами Подкарпатской Руси с вручением им соответствующих Легитимаций»³² [прізвища

окремих «почесних громадян» виділено нами. – М. П]. «Исполнительную власть», як стало відомо нещодавно, очолив Петро Гецько.

Матеріали конгресів підкарпатських русинів мають пропагандистський політико-провокаційний характер, що виражається:

– у безпідставних твердженнях про «українську окупацію Закарпаття», звинуваченнях чинної влади України в «геноциді русинів в Україні», у нанесенні незалежною Україною «збитків» русинам у розмірі «понад 20 млрд. \$ США»;

– у свідомій фальсифікації історії Закарпаття, зокрема:

а) у безпідставних твердженнях про автономний статус Підкарпатської Русі в складі Чехословаччини, хоча такий статус Підкарпатська Русь отримала лише в листопаді 1938 року, незадовго до розпаду Чехословаччини, а до того часу русини / українці мали лише культуру, а не політичну автономію;

б) у кон'юнктурному «забутті» та ігноруванні історичного факту виборів до Сейму краю (лютий 1939 р.) та проголошення ним незалежної, хоча і короткочасної, Карпатської України (березень 1939 р.), ухвалених Сеймом українофільських рішень (назва держави, герб, гімн, державна мова);

в) у намаганнях спекулятивної гри результатами обласного референдуму 1991 року про статус краю у складі України, під час підготовки і проведення якого самі поняття «русин», «карпаторусин» навіть не згадувалися;

г) у довільному спекулятивному трактуванні змісту (суті) запитання обласного референдуму 1 грудня 1991 року. Цілком очевидно, що в запитанні йшлося про статус Закарпаття як суб'єкта адміністративно-територіального устрою України, щоб Закарпаття «не входило у будь-які інші адміністративно-територіальні утворення», скажімо, до складу Львівського регіону.

Автори ж «Меморандуму...» намагаються переконати громадськість, що закарпатці 1 грудня 1991 року проголосували за статус Закарпаття як суб'єкта міжнародного права;

– у намаганні групи екстремістів монополізувати право представляти, причому й за межами України, весь поліетнічний закарпатський соціум, проголошення цією групою утворення «государственной исполнительной власти... согласно согласованных списков: 25 от НРРЗ и 25 от Сойма ПР», видача ними закарпатцям своєрідних паспортів, так званих легітимацій;

– у намаганнях тих-таки екстремістів апелювати до Російської Федерації, від якої вони отримують «спонсорську» допомогу, Європейського Союзу та міжнародних організацій щодо захисту русинів на «території русинів на південь від Карпат».

Ось із таким набором теоретичних викладок та пропозицією практичних дій апелюють до закарпатців лідери та активісти окремих русинських об'єднань. Аналізуючи їх, переконуєшся, що такі викладки й пропозиції не мають нічого спільного із життєвими інтересами слов'ян – автохтонів краю, зі збереженням їхньої самобутності, духовної і матеріальної культури, що возвеличує їх та водночас збагачує українську культуру. Провідники неорусинства, сучасні лжебудителі діють на догоду зацікавленим у дестабілізації ситуації в Україні силам, не забуваючи при цьому про реалізацію власних амбіцій та інтересів³³. Зайвий раз переконує в цьому й Інтернет-видання : «Про повное нидовіріє П. Р. Магочію»³⁴. З такою заявою виступило Товариство *істинних* [виділення наше. – М. П.] русинів (І. Петровцій, П. Гецько, В. Іваняс, І. Ййбер, М. Белень, В. Заяць, М. Бескид, П. Матій, О. Юріна, О. Куцик, С. Борсук). Автори заяви зауважують, що першого разу П. Магочій появився на Закарпатті 1984 року і вже тоді йому виявили, хоча ніхто не знає за що, ве-

лікі почесні, а 1989 року він удруге з'явився в краї «і проголосив себе духовним няньом уштыткых русинив світа». Вони зазначають: «Нас – русинів – тоді на Підкарпатті було більше, приблизно 900 тисяч, але після смерті Радянського Союзу ми почали себе почувати нібито сиротами та й погодилися на батьківство Магочія. Але тепер – через 14 років, бачимо, що залишилося нас тільки 10 тисяч, і стверджуємо, що краще ми б були якщо уже не сиротами, то нехай би хоч байстрюками, але тільки не дітьми такого батька, який за 14 років свого царювання в русинстві світа знищив тільки на Підкарпатті аж на 890 тисяч русинського народу».

А далі ще більше: «Від самого 1989 року П.-Р. Магочій безсовісно кожному, якнайменшу, так і найбільшу фінансову і матеріальну допомогу русинської діаспори світу використовував сам для себе, а для русинів Підкарпаття давав тільки те, що зубаті професори Ужгорода могли від нього, як вовки, відгризти. Але Магочій сам хороший вовк – за ці 14 років за допомогою професорів *Івана Туряниці*, Івана Кривського, Івана Попа та інших загриз у русинстві Підкарпаття більш ініціативних талантів і залишився сам з такими як він вовками: *Сидором*, Шаргом, *Алмашиєм* [виділення наше. – М. П.], які ні на яку нормальну роботу серед русинів не налаштовані, та й не думають про неї. “Ба! Оце так! Адже місяцем раніше другий Європейський конгрес русинів визнав виділених нами “діячів” “почетними громадянами Подкарпатской Руси» [див. вище. – М. П.]. Щодо професора Івана Туряниці, «прем'єр-міністра» першого «уряду» Підкарпатської Русі, особливих несподіванок немає. Його й раніше супроводжували скандали, пов'язані з «нецільовим» використанням «русинських» коштів³⁵. Відомі «заслуги» перед неорусизмом і І. Кривського, І. Попа, М. Алмаші та ін. Але ж отець Д. Сидор? Та він же самим Богом посланий неорусинам.

Невже і його підозрюють у небогоугодних справах? П. Гецьку, як «прем'єр-міністру» нового уряду, певно, видніше, адже й він підписав згадану заяву. Значить, достеменно знає про діяння майже «президента» Підкарпатської Русі. А тому й завершується цитована вище заява «істинних» русинів: «Хто хоче допомагати нам, чесним русинам *задушеного Україною* [виділення наше. – М. П.]. Підкарпаття, хай виходить на зв'язок просто з нами». У цьому зв'язку простому краянину, певно, не байдуже, хто ж прийде на зміну «істинним», «чесним» русинам, якщо і вони виявляться «вовками»? На це запитання мають дати відповідь українці / русини Закарпаття.

¹ Про методологічні проблеми дослідження міжетнічної взаємодії детальніше див.: *Євтух В. Б.* Міжетнічна взаємодія у Карпатському регіоні: деякі методологічні проблеми дослідження // *Українські Карпати: етнос, культура.* – Ужгород, 1993. – С. 210–217.

² Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. – Ужгород, 1980. – С. 150.

³ Реабілітовані історією : у 27 т. – Ужгород, 2003. – Кн. 1. – С. 116.

⁴ *Химинець Ю.* Тернистий шлях до України. – Ужгород, 1996. – С. 150.

⁵ *Шериун І., Делеган В.* До питання про перехід влади на Закарпатті від народних комітетів до місцевих рад депутатів трудящих // *Науковий вісник УжДУ.* – 1998. – № 2. – С. 74.

⁶ Див.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі.* – К., 2008. – С. 506–522.

⁷ Там само.

⁸ *Скрипник Г.* Русинство – спекуляція з відверто політичним контекстом // *Українська газета.* – 2007. – 12 квітня. – № 14 (109).

⁹ Див.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі...* – С. 523–524.

¹⁰ *Майборода О.* «Політичне русинство». Закарпатська версія периферійного націоналізму. – К., 1999. – С. 10.

¹¹ Літературна Україна. – 1997. – 6 лютого.

¹² Див.: Критика. – 2008. – № 7–8 (129–130). – Липень – серпень.

¹³ Національні відносини в Україні у ХХ ст. Зб. док. і матер. – К., 1994. – С. 242.

¹⁴ Там само. – С. 243.

¹⁵ Детальніше див.: *Белей Л.* Дволикий Янус української історії, або Несподівані варіації канадського автора // Дзеркало тижня. – 2007. – 29.09. – 05.10. – № 34 (665).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Газета «2000». – 2009. – 13–19 лютого.

¹⁸ Современные политические процессы на Украине. – Ростов-на-Дону, 2009. – С. 25–33.

¹⁹ *Дронов М.* Русинская тема в современной России // Наш чесько-русинський календар. – 2001. – Ужгород, 2000. – С. 90–92.

²⁰ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apn.ru/publications/print22310.htm>.

²¹ *Ростов В.* Нерусский русский язык [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.secret-r.net/publish.php?p=55>.

²² [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusk.ru/analitika/2009/07/06/>.

²³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusk.ru/news_rl/2009/06/19/.

²⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusk.ru/news_rl/2009/06/19/.

²⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusk.ru/news_rl/2009/06/19/.

²⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusk.ru/analitika/2009/07/03/>.

²⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.rusk.ru/st.php?idar=105803>.

²⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.rusk.ru/st.php?idar=11435>.

²⁹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusk.ru/analitika/2009/06/22/>.

³⁰ Див., для прикладу: *Мартин В.* Барліг для Балоги // Дзеркало тижня. – 2008. – 1–7 листопада. – № 41 (720).

³¹ Меморандум (від 25 жовтня 2008 г.) 2-го Європейського конгресу підкарпатських русинів про прийняття Акту проголошення відновлення русинської державності. – С. 1.

³² Там само. – С. 4.

³³ Детальніше див.: Русинське дежавю: 17 років по тому (коментар професора С. Федаки) // День. – 2008. – 31 жовтня. – № 197.

³⁴ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gafya.narod.ru/229knugastat2532123.htm>.

³⁵ Див.: Русинське дежавю: 17 років по тому...